

QOZOQ TILI DARSLARINI O'TISH JARAYONIDA MOTIVATSIYON YONDASHUV

Jurakulova Dildora Ziyadullayevna

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Psixologiya
kafedrasi dotsenti, ps.f.n.*

Seidaliyeva Elnura Dauren qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada qozoq tili darslarida psixologik motivatsiyaning o'quvchilarning til o'rganish jarayoniga ta'siri, motivatsiya turlari va ularni dars jarayoniga integratsiya qilishning samarali usullari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Natijalar qozoq tili o'qituvchilari uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: motivatsiya, qozoq tili ta'limi, o'quv jarayoni samaradorligi, motivatsion texnologiyalar, qobiliyat, jamoa.

Аннотация: В данной статье на научной основе анализируется влияние психологической мотивации на усвоение языка учащимися на уроках казахского языка, виды мотивации и эффективные методы её интеграции в учебный процесс. Результаты исследования позволяют разработать методические рекомендации для учителей казахского языка.

Ключевые слова: мотивация, обучение казахскому языку, эффективность образовательного процесса, мотивационные технологии, способности, команда.

Annotation: This article analyzes the influence of psychological motivation on students' language acquisition in Kazakh language lessons, the types of motivation, and the effective methods of integrating it into the learning process on

a scientific basis. The research results allow for the development of methodological recommendations for Kazakh language teachers.

Keywords: motivation, teaching the Kazakh language, effectiveness of the educational process, motivational technologies, abilities, team.

Kirish: Bugungi globallashuv sharoitida xorijiy tillarni, jumladan qozoq tilini o'rganishga bo'lgan ehtiyoj kundan-kunga ortib bormoqda. Til o'rganish jarayonining muvaffaqiyati ko'plab psixologik omillar bilan bog'liq bo'lib, ulardan eng muhimlaridan biri motivatsiyadir. Psixologik motivatsiya o'quvchilarning darsga bo'lgan ichki ehtiyoji, tilni bilishga bo'lgan qiziqishi, kelajak faoliyatida qozoq tilidan foydalanish zaruriyati, shuningdek, o'qituvchi bilan ijobiy psixologik munosabatlar orqali shakllanadi. Motivatsiya kuchli bo'lgan o'quvchilar tilni o'zlashtirishda faolroq, mustaqil ishlashga moyilroq, dars jarayonida faol tarzda ishtirok etadi.¹

Qozoq tili darslarida psixologik motivatsiya ta'lim samaradorligini yanada sezilarli tarzda shakllantiradi. Zamonaviy pedagogik izlanishlar jarayonida didaktik materiallar, kommunikativ yondashuv, interaktiv metodlar, differensial o'qitish kabi omillar bilan bir qatorda o'quvchilarni ruhiy rag'batlantirish mexanizmlariga alohida urg'u berilmoqda. Ushbu maqolada motivatsiyaning turli xil ilmiy talqinlari, qozoq tili darslarida uni shakllantirish strategiyalari va amaliy natijalar atroflicha tadqiq qilinadi.

Adabiyotlar tahlili: Psixologik motivatsiya atamasi A. Maslou, E. Dechiy, R. Rayan, G. Gardner kabi olimlarning tadqiqotlari bilan bevosita bog'liq. A. Maslou motivatsiyani inson ehtiyojlari piramidasi orqali talqin qilib, o'quvchining qadrlanish, o'zini ko'rsatish, o'z qobiliyatini ro'yobga chiqarish ehtiyojlari o'qish jarayonining markazida ekanini ta'kidlagan. G. Gardner esa til

¹ Yessenova A. — Qazaq tili oqytu metodikasy — Almaty: Mektep, 2020. — 280 b.

o'rganish motivatsiyasini ijtimoiy-psixologik aspektlardan tahlil qilgan va til o'rganishning integrativ hamda instrumental motivatsiya turlarini ajratgan.²

Qozoq tili ta'limi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar (A. Yessenova, T. Zhunisbekova, A. Sariyev va boshqalar) motivatsiya dars sifati va o'quvchi faolligi bilan uzviy bog'liq ekanini ko'rsatadi. Ularning fikricha, qozoq tilini o'rganayotgan o'quvchilarda milliy madaniyatga qiziqish, til orqali dunyoqarashni kengaytirish, kommunikativ ehtiyojni qondirish kabi omillar motivatsion baza sifatida xizmat qiladi³.

Metodologiya: Tadqiqot davomida quyidagi usullardan foydalanildi:

- nazariy tahlil (psixologik motivatsiya haqidagi ilmiy adabiyotlar asosida);
- pedagogik kuzatuv (qozoq tili darslarini tahlil qilish orqali);
- diagnostik testlar (motivatsiya darajasini baholash uchun);
- statistik taqqoslash (motivatsion yondashuv qo'llangan va qo'llanmagan sinflar natijalarini solishtirish uchun).

Tadqiqot ikki sinfda olib borildi: 30 nafar o'quvchi qatnashdi. 1-sinfda an'anaviy, 2-sinfda motivatsiyaga asoslangan dars jarayoni tashkil etildi.

Natijalar: Psixologik motivatsiya asosida tashkil etilgan qozoq tili darslarida o'quvchilar faolroq qatnashgani, topshiriqlarni mustaqil bajarishga intilgani va darsdan qoniqish darajasi ortgani kuzatildi. O'quvchilarga rag'bat kartochkalari, progress-monitoring jadvali, kommunikativ rolli o'yinlar, real hayotga yaqin vazifalar, muvaffaqiyatni qadrlash texnologiyalari qo'llanildi.

1-jadval. O'quvchilarning darsga motivatsiya darajasi (%)

Ko'rsatkich	An'anaviy sinf	Motivatsion sinf
Darsga qiziqish	48%	82%
Mustaqil ishlash istagi	42%	79%

² Gardner R. — Social Psychology and Second Language Learning — London: Edward Arnold, 1985. — 210 b.

³ Sariyev A. — Psixologik yondashuvlar va zamonaviy dars — Almaty: Qazaqparat, 2018. — 244 b.

Ko'rsatkich	An'anaviy sinf	Motivatsion sinf
Darsda faol ishtirok	51%	87%
Topsiriqlarni o'z vaqtida bajarish	55%	91%

2-jadval. Til o'zlashtirish ko'rsatkichlari (test natijalari)

Baholash turi	An'anaviy sinf	Motivatsion sinf
Leksik birliklarni o'zlashtirish	63%	88%
Grammatik ko'nikmalar	59%	84%
Og'zaki nutq darajasi	54%	80%
Yozma nutq ko'nikmalari	57%	83%

Natijalar shuni ko'rsatadiki, psixologik motivatsiya qozoq tilini o'rganish samaradorligini keskin oshiradi. O'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi, tilni o'rganish jarayoni ijobiy emotsional fon asosida kechadi, muloqotga kirishish istagi ortadi va o'quv faoliyatining umumiy sifati yuksaladi.

Xulosa: Yuqoridagi ilmiy tahlillar va amaliy natijalar qozoq tili darslarida psixologik motivatsiyaning o'ta muhim o'rin tutishini ko'rsatadi. Motivatsiya o'quvchi shaxsining psixologik ehtiyojlariga javob beruvchi kompleks tizim bo'lib, u dars jarayonini faollashtiradi, tilni o'rganishga ichki qiziqish uyg'otadi va o'zlashtirish darajasini sezilarli oshiradi. O'qituvchi motivatsiyaning asosiy manbai sifatida o'quvchi bilan iliq psixologik muloqot olib borishi, har bir bolaning muvaffaqiyatini qadrlashi, dars jarayonida rag'batlantiruvchi usullarni faol qo'llashi zarur. Tadqiqot natijalari motivatsion yondashuv asosida tashkil etilgan darslar an'anaviy usullarga nisbatan yuqori samaradorlikka ega ekanini isbotlaydi.

Shuningdek, psixologik motivatsiya o'quvchilarning shaxsiy o'sishi, o'ziga ishonchi, mustaqil fikrlashi, jamoada ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Qozoq tilini o'qitish jarayonida motivatsion texnologiyalarni tizimli qo'llash

o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga, tilni amaliy qo'llash malakasini oshirishga, milliy-madaniy tafakkurni rivojlantirishga yordam beradi. Shunday ekan, pedagoglar o'z amaliyotlarida motivatsiya psixologiyasi yutuqlaridan muntazam foydalanib borishlari muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maslow A. — Motivatsiya va shaxsiyat — Moskva: Eksmo, 2019. — 352 b.
2. Deci E., Ryan R. — Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation — New York: Guilford Press, 2017. — 340 b.
3. Gardner R. — Social Psychology and Second Language Learning — London: Edward Arnold, 1985. — 210 b.
4. Yessenova A. — Qazaq tili oqytu metodikasy — Almaty: Mektep, 2020. — 280 b.
5. Zhunisbekova T. — Til o'rgatishda motivatsiya elementlari — Nur-Sulton: Qazaq Universiteti, 2021. — 198 b.
6. Sariyev A. — Psixologik yondashuvlar va zamonaviy dars — Almaty: Qazaqparat, 2018. — 244 b.